

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК ЗАКАРПАТСЬКОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ

SCIENTIFIC COLLECTION OF THE TRANSCARPATHIAN MUSEUM OF FOLK ARCHITECTURE AND LIFE

*Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Вип. 6 [Текст] /
упоряд.: В. В. Коцан, М. І. Мегела. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2019, 468 с.: іл.*

Коцан Василь Васильович

кандидат історичних наук, директор Закарпатського музею народної архітектури та побуту, м. Ужгород,
доцент кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Vasyl Kotsan

Candidate of History; Director of the Transcarpathian Museum of Folk Architecture and Life, Uzhhorod;
Docent of the Department Archeology, Ethnology and Cultural Studies
SHEE «Uzhhorod National University»

Наукові дослідження в будь-якому музеї є обов'язковою умовою його функціонування, оскільки їх результати визначають рівень науково-фондової, експозиційної, просвітницької та освітньої діяльності музею.

Останні кілька років були успішним для Закарпатського музею народної архітектури та побуту у всіх напрямках музейної справи, в тому числі й науково-дослідної роботи. Наукові співробітники музею публікували власні дослідження на сторінках фахових видань у Львові, Києві, Харкові, Ужгороді. Як і в попередні роки, спільно з викладачами та студентами-істориками Ужгородського національного університету була проведена комплексна наукова експедиція на Мукачівщину. Започаткований у 2017 р. проект «Музейний календар» мав своє продовження у вигляді перекидного календаря на 2019 р. «Вільхівські гончарі». Свої напрацювання наукові співробітники використовували в проведенні тематичних лекцій, екскурсій по музейній експозиції просто неба для відвідувачів музею, студентів Ужгородського національного університету, Ужгородського коледжу культури та мистецтв, учнів шкіл міста Ужгорода.

Знаковою подією для Закарпатського музею народної архітектури та побуту у 2018 р. стала реалізація грантового проекту «Стежками традицій закарпатської кераміки» за фінансової підтримки Українського культурного фонду. В рамках проекту в ужгородському скансені урочисто під час фестивалю було відкрито гончарну майстерню. Крім практичної, культурно-освітньої, проект мав й науково-дослідну складову. Науковими співробітниками музею були підготовлені два видання. Це каталог «Вільхівські гончарі», що презентує один із провідних гончарних центрів Закарпаття середини ХХ ст., а також дитяче видання «Гончарство. Абетка для дітей».

27 листопада 2018 р. у Закарпатському музеї народної архітектури та побуту в рамках реалізації грантового проекту від Українського культурного фонду відбувся семінар «Проблеми збереження традиційного гончарства». Участь у роботі семінару взяли науковці, викладачі Закарпатської академії мистецтв та коледжу ім. А. Ерделі, музейні працівники, майстри народної творчості, зокрема Михайло Белень, Мирослава Росул, Роман Пилип, Тетяна Шпонтанк, Наталія Попова, Ольга Гал. Ними піднімалися питання історії розвитку гончарства на Закарпатті та Україні в цілому, професійної української кераміки на початку XXI ст., експонування керамічних виробів у провідних музеях України та Німеччини. Напрочуд жавими виявились доповіді Еми Левадської про глину та способи її формування, Юлії Сгорової-Рогової про майстер-класи з гончарства, Оксани Метзгер про традиції розпису закарпатської кераміки. Семінар проводився на базі виставки керамічних виробів з фондової колекції Закарпатського музею народної архітектури та побуту. На ній експонувались роботи майстрів трьох провідних осередків гончарства на Закарпатті другої половини XX ст.: с. Вільхівка Іршавського району, с. Драгово Хустського району, а також с. Дубовинка Виноградівського району. На виставці також були представлені роботи сучасних гончарів – О. Дворака, Е. Гіди, І. Ендрик.

Саме матеріали цього семінару, а також наукові розвідки співробітників Закарпатського музею народної архітектури та побуту, Національного музею народної архітектури та побуту України (Київ), Музею народної архітектури та побуту ім. А. Шептицького у Львові, Чернівецького обласного музею народної архітектури та побуту, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України (Київ), Інституту народознавства НАН України (Львів), Київського національного педагогічного університету ім. П. Драгоманова, Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну, Львівського національного університету ім. І. Франка, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Коледжу інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету, Ужгородського національного університету, Карпатського університету ім. Волошина (Ужгород), Коледжу мистецтв ім. А. Ерделі Закарпатської академії мистецтв ввійшли до шостого випуску Наукового збірника музею.

Подані до збірника матеріали були згруповані в дев'ять розділів. Крім того в ньому міститься передмова та Хроніка Закарпатського музею народної архітектури та побуту за 2018 р. Перший розділ склали наукові розвідки виголошені під час вже згаданого вище семінару з проблем розвитку гончарної справи. Чотири статті присвячені традиціям гончарної справи на Закарпатті. В. Коцан, директор ужгородського скансену, узагальнив форми і методи популяризації гончарної справи на прикладі діяльності Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Автором описані такі форми культурно-освітньої роботи музею як майстер-класи (для учнівської та студентської молоді) та виставки. Михайло Белень охарактеризував виставку, присвячену 26-й річниці Незалежності України, яка у 2017 році була розгорнута у виставкових залах Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Тоді частину експозиції склали рідкісні гончарні житкові посудини із музейної колекції Михайла Беленя. Матеріали власних польових досліджень з питань традицій виготовлення і використання гончарних виробів у побуті жителів міста Виногорова та сіл Виноградівського району опублікувала Ольга Гал. Характерні особливості закарпатської кераміки на прикладі трьох гончарних осередків – села Вільхівка Іршавського, Дубовинка Виноградівського районів, а також міста Хуст у своїй статті подає Оксана Метзгер.

Заслужують на увагу публікації з цього ж розділу, присвячені розвитку гончарної справи в окремих регіонах України. Співробітниця київського скансену Людмила Костенко подає детальну характеристику розвитку гончарського промислу на Лівобережному Поліссі у кінці XIX – на початку XXI століття. При цьому автор звертає увагу на види, форми, призначення глиняного посуду та його орнаментування. Варто також відмітити статті Олени Клименко, наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Т. М. Рильського, а також Тетяни Шпонтанк, заступник директора коледжу мистецтв ім. А. Ерделі Закарпатської академії мистецтв. Обидві наукові розвідки присвячені розвитку як традиційної, так і професійної української кераміки на сучасному етапі. Окрему увагу привертає стаття Романа Пилипа, доцента Закарпатської академії мистецтв, у якій автор дає порівняльну характеристику виставок кераміки в українських та зарубіжних музеях. Дослідник розглядає еволюцію виставок кераміки, класифікує їх за цілями та функціями, з'ясовує роль візуальної подачі матеріалу в експозиціях, висвітлює основні вимоги до експонування кераміки в музеях.

Дві публікації даного випуску Наукового збірника музею присвячені історії створення та перспективам розвитку музеїв. Про історію створення Чернівецького обласного музею народної архітектури та побуту йдеться у публікації Івана Пілата, директора чернівецького скансену. Автор наводить дані про час та особливості формування музейної експозиції, подає характеристику її основних об'єктів: вітрових млинів, полонинської стайні, житлових, громадських та технічних споруд. Історії створення одного із перших в Україні музеїв під відкритим небом – Закарпатському музею народної архітектури та побуту, присвячена стаття його провідного екскурсовода Нелі Грицюк. На основі архівних матеріалів та наявної літератури авторка розповідає про людей, які взяли участь у створенні музею, характеризує поетапне формування музейної експозиції та особливості накопичення фондової збірки ужгородського скансену.

Вже традиційно для Наукового збірника Закарпатського музею народної архітектури та побуту насиченим на матеріали є розділ, присвячений фондовим колекціям та експозиціям музеїв. Цього разу до нього ввійшло дев'ять наукових статей, присвячених фондовим збіркам та експозиціям ужгородського та київського скансенів. Наукові співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту Вікторія Симкович, Тетяна Рачкулинець, Андріана Тайглер, Мар'яна Мегела, Сільвія Полак і Світлана Борова подали розгорнуті матеріали

про знаряддя праці, посуд, пов'язані з виноробством, традиційні землеробські знаряддя праці для обробітку ґрунту та сівби, традиційний бондарний посуд, дерев'яні скрині, бойківські рушники, постолі, що зберігаються у фондах музею. Цікавою є стаття Марії Найпавер, старшого наукового співробітника відділу фондів, про технологічні конструкції зведення зрубів дерев'яних хат кінця XVIII – початку XX ст. на прикладі експозиції Закарпатського музею народної архітектури та побуту. Дві статті до даного розділу подали наукові співробітники Національного музею народної архітектури та побуту України. Євгенія Гайова описує особливості відродження матеріальної культури Великоберезнянщини в експозиції «Карпати». Взірцем традиційного ткацтва Північної Одещини кінця XIX – XX ст. з фондової збірки київського скансену присвячена стаття Ніни Зозулі.

Одним із важливих завдань сучасного музею є належне збереження, реставрація та консервація музейних об'єктів. Саме тому вже не вперше в Науковому збірнику музейні реставратори та заступник директора по господарській роботі нашого музею публікують матеріали про основні види робіт у цьому напрямку. Галина Бігуняк подає своєрідний зріз по основним напрямкам господарської роботи музею за 2018 р. Квітослава Денищич, реставратор по тканині, описує основні методи забезпечення збереженості та реставрації музейних предметів із групи «Текстиль». Ксенія Лошак, провідний науковий співробітник відділу реставрації, характеризує хіміко-консерваційні та реставраційні роботи на музейному об'єкті садибі-гражді з села Стебний Рахівського району.

Тематика матеріалів даного випуску охоплює й питання вивчення традиційного народного житла, одягу та промислів. Роман Радович, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу історичної етнології Інституту етнології та антропології НАН України подав статтю про вибір місця та час спорудження житла за польовими етнографічними матеріалами з Покуття. Дослідник з'ясовує спільні загальноукраїнські, регіональні риси та локальні особливості цього процесу. Дві статті присвячені народному вбранню. Олена Козакевич, кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник відділу народного мистецтва Інституту етнології та антропології НАН України, розглядає художні особливості мереживних очіпків кінця XIX – початку XXI століття з західноукраїнських теренів. Увагу авторки зосереджено на декорі, який підкреслює унікальні й універсальні ознаки артефактів окресленої території. Марія Верговська, науковий співробітник Національного музею народної архітектури та побуту України, подала огляд традиційного чоловічого одягу історичної Уманщини кінця XIX – початку XX століть. Авторка розглядає різновиди натільного, поясного та верхнього одягу. Окремо хочеться виділити статтю Василя Гецька, у якій розглянуто різні типи хрестів кушницького осередку каменярства, виготовлених починаючи з 20-х років XIX і до 40-х років XX ст.

Лева частка матеріалів увійшла до розділу «Календарна та родинна обрядовість, народні знання та світоглядні уявлення». Календарно-обрядовій поезії українців Придунав'я присвячена стаття Олега та Надії Ануфрієвих з Києва. Тетяна Сологуб-Коцан подала наукову розвідку про передріздвяну обрядовість лемків Закарпаття кінця XIX – першої половини XX ст. У двох публікаціях піднімається питання родинної обрядовості. Детальну характеристику весільної обрядовості долинян села Синевир Міжгірського району здійснила Ангеліна Дебель, студентка 4-го курсу факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет». У статті Людмили Главацької, співробітниці Національного музею народної архітектури та побуту України, на основі польових етнографічних матеріалів автора, зібраних в Рожнятівському та Долинському районі Івано-Франківської області, етнографічної літератури всебічно проаналізовано поховальні голосіння населення Східної Бойківщини. На базі авторських польових етнографічних матеріалів підготовлені статті Михайла Рекрутяка, Зоряни Ципишевої, Володимира Конопки. Вони присвячені шлюбним відносинам гуцулів села Ясіня, народній санітарії та гігієні українських горян, народній культурі села латірка Воловецького району відповідно. Народним знанням присвячені наукові розвідки Михайла Красікова з Харкова та Ели Чанцевої з Ужгорода, народній демонології - Василя Короля та Галини Рейтій з Ужгорода.

Роман Тарнавський, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології Львівського національного університету ім. І. Франка у своїй публікації порушив питання дослідження звичаїв трудової взаємодопомоги. В окремий розділ виведені статті Павла Леня, кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України ДВНЗ «Ужгородський національний університет», про творення офіційних місць пам'яті на Закарпатті в радянські часи, а також Оксани Галько, кандидата історичних наук, начальник НДВ «Українське село 60-70-х рр. XX ст.» Національного музею народної архітектури та побуту України, про культурна пам'ять (усну історію) містечок Галичини міжвоєнного періоду.

У даному випуску наукового збірника нашого музею ми продовжили публікувати рукописи Михайла Парлага, народного вчителя з с. Лохово Мукачівського району. На цей раз це матеріали, присвячені будівництву традиційних народних хат та житлових будинків 60-70-х рр. XX ст. у селі Лохово Мукачівського району Закарпатської області. До рукопису додається альбом фотознімків давніх та сучасних жителів.

Завершується збірник хронікою Закарпатського музею народної архітектури та побуту за 2018 р., а також інформацією про авторів статей.

Сподіваємось, що даний випуск Наукового збірника нашого музею стане в нагоді всім, хто цікавиться традиційною народною культурою, розвитком музейної справи. Матеріали збірника покликані допомогти у справі збереження відродження та подальшого розвитку культурної спадщини українського народу.